

ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНИХ БІРЖ ТА ЗМІНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЗБУТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

К. В. Наконечна, кандидат економічних наук

Проаналізовано державне регулювання діяльності аграрних бірж. Охарактеризовано законодавче підґрунтя торгівельно-біржової діяльності. Визначено функції аграрної біржі. Запропоновано шляхи вдосконалення функціонування аграрних бірж.

Аграрна біржа, сільськогосподарська продукція, державне регулювання, правове регулювання, закон.

Забезпечення продовольчої безпеки держави безпосередньо пов'язано з нормальним функціонуванням аграрного сектору економіки, високим рівнем виробництва сільськогосподарської продукції, відповідно налагодженою системою реалізації цієї продукції та поповнення державних резервів. Вирішити проблеми, пов'язані зі збутом сільськогосподарської продукції, допомогти національним товаровиробникам вийти на зовнішній ринок та, тим самим, сприяти захисту їхніх економічних прав можна лише за умови функціонування в країні розвиненої інфраструктури аграрного ринку. Одним із головних елементів аграрного ринку є аграрна біржа, як вид спеціалізованої товарної біржі. Саме з діяльністю аграрних бірж пов'язані структурні зрушення у системі збуту сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного регулювання діяльності аграрних бірж знайшли своє відображення у наукових дослідженнях провідних вітчизняних вчених – працівників як економічної, так і юридичної науки в галузі аграрного, цивільного та господарського права, таких як: В. І. Андрейцев, А. Г. Бобкова, Д. М. Вінник, П. І. Гайдуцький, А. П. Гетьман, Б. П. Дмитрук, В. В. Носік, В. М. Кравчук, І. М. Кучеренко, В. В. Луць, П. Т. Саблук, В.І. Семчик, М. О. Солодкий, О. М. Сохацький, А. М. Статівка, Н. І. Титова, Я. М. Шевченко, Ю. С. Шемшученко, та інші видатні вчені.

Мета дослідження – аналіз державного регулювання діяльності аграрних бірж та законодавчих засад торгівельно-біржової діяльності, визначення функцій аграрної біржі та шляхів вдосконалення їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі статистичними даними, у сучасних умовах лише близько 1% сільськогосподарської продукції реалізується аграрними підприємствами на біржі. Це при тому, що на ринку сільськогосподарської продукції діє 36 товарних бірж, акредитованих Мінагрополітики. Така ситуація склалася через відсутність сучасних біржових механізмів, нерозвиненість брокерської мережі та через недовіру сільськогосподарських виробників до товарних бірж, відсутність контролю за їх діяльністю. Тому питання активізації та

впровадження державного регулювання діяльності аграрних бірж, зокрема на ринку аграрної продукції, стоїть досить гостро.

Господарський кодекс України (ст. 278) визначає поняття „торгівельно-біржової діяльності” як такої, що має на меті організацію та регулювання торгівлі шляхом надання послуг суб'єктам господарювання у здійсненні ними торгівельних операцій спеціально утвореною господарською організацією товарною біржею. Як зазначають А. Г. Бобкова та Ю. О. Моїсеєв, поняття „торгівельно-біржова діяльність” більш повно відображує суть діяльності товарної біржі та є новелою в українському законодавстві [2]. Таким чином, законодавець знову зберігає (як і в ст. 1 Закону України „Про товарну біржу”) надання послуг суб'єктам господарювання як зміст діяльності біржі [3]. Аграрні біржі створені та проводять свою діяльність відповідно до Закону України „Про державну підтримку сільського господарства України” [4], Закону України „Про товарну біржу” [3] і статей 278–282 Господарського кодексу України [1]. Такі біржі створюються з метою підвищення рівня продовольчої безпеки країни, надання біржових послуг суб'єктам господарювання з укладення біржових договорів (контрактів) щодо сільськогосподарської продукції, продажу товарних деривативів, базовим активом яких є сільськогосподарська продукція, іпотечних сертифікатів та іпотечних закладних, а також з проведення та (або) організації розрахунково-клірингової діяльності.

Закон України „Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень” від 1 липня 2004 р. [5] визначає, що об'єктом нерухомого майна (нерухомим майном, нерухомістю) є земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці (будівля, споруда тощо), переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. При цьому, ст. 19 закону встановлює перелік документів для державної реєстрації прав на нерухоме майно, серед яких договір купівлі-продажу нерухомого майна, зареєстрований на біржі в установленому порядку.

Згідно із законодавством, на біржах можуть укладатися договори щодо рухомого та нерухомого майна та, відповідно, проводяться біржові торги на продаж зазначених об'єктів. За своїми характеристиками як нерухомість (будівлі, земельні ділянки), так і рухоме майно (транспорт, техніка) не можуть бути біржовим товаром, оскільки не відповідають ознакам взаємозамінності та однорідності, але при цьому ці товари є досить поширеними на біржі.

На нашу думку, такий стан речей не відповідає завданням, поставленим перед аграрними біржами та напрямам розвитку аграрного біржового ринку. Організація торгів із рухомим та нерухомим майном, прямо не суперечить, але й не сприяє сконцентрованості аграрних бірж на розвитку торгівлі великими оптовими партіями сільськогосподарської продукції. Простежується тенденція до виходу на біржовий ринок безпосередньо сільськогосподарського товаровиробника (власника продукції), що пояснюється його бажанням працювати у сфері товарно-

грошових відносин, уникаючи товарообмінних (бартерних) операцій, придбавати і реалізувати продукцію за реальними біржовими цінами.

Розкрити питання щодо змісту діяльності аграрних бірж вбачається доцільним через аналіз функцій біржі. Закон України „Про товарну біржу” [3] та Господарський Кодекс України [1] визначають принципи діяльності товарної біржі, права, обов'язки, але не вказують, які функції виконує біржа. В економічній літературі визначають такі функції товарних бірж [3]: організаційна (організація біржових торгів, вироблення правил, матеріально-технічне забезпечення торгів, забезпечення висококваліфікованим персоналом); розробка біржових договорів (стандартизація якісних параметрів, визначення розмірів партій, процедур розрахунків та забезпечення ліквідності); розв'язання суперечок між членами біржі й учасниками біржових операцій; реєстрація та публікація біржових цін (котирування); страхування цінових та курсових ризиків (хеджування); гарантування виконання біржових договорів (через організацію розрахунково-клірингової діяльності); інформаційна (збір і реєстрація біржових цін з метою подальшого розповсюдження).

Виходячи з цього, функції аграрної біржі умовно можна поділити на внутрішньо-організаційні (спрямовані на організацію злагодженої роботи всіх структурних одиниць біржі та створення умов для укладання біржових договорів) й зовнішні (спрямовані на забезпечення ефективної взаємодії з сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими суб'єктами аграрного ринку). При цьому, основною формою здійснення біржової торгівлі аграрної біржі є біржові торги, під час проведення яких укладаються договори на реалізацію сільськогосподарської продукції.

З метою залучення клієнтури, біржі зацікавлюють продавців сільськогосподарських товарів зустрічним продажем товарів, надають пільги у придбанні акцій, брокерських місць, вкладають інвестиції для впровадження нових технологій у землеробство, тваринництво, переробку продукції сільського господарства, в окремих випадках сільськогосподарським товаровиробникам надаються кредити під гарантії бірж, надають інформацію відносно цін на товари. Водночас, біржі використовують різні форми обслуговування клієнтів, товар виставляється як на торги, так і для обміну.

Незважаючи на те, що останнім часом прийнято низку нормативних актів, покликаних врегулювати відносини у сфері реалізації сільськогосподарської продукції через біржовий ринок, проблеми правового регулювання діяльності аграрних бірж всебічно не проаналізовані, цілий ряд питань залишається нерозкритим чи спірним. Потребують глибокого вивчення положення щодо правового статусу аграрних бірж у структурі аграрного ринку України; існує необхідність уточнення та вдосконалення понятійного апарату, що використовується при формулюванні відповідних правових норм; у науці аграрного права неоднозначно визначається організаційно-правова форма аграрних бірж; потребують подальшого дослідження правові питання оподаткування їх діяльності; належним чином не проаналізовані питання щодо переходу до ф'ючерсного ринку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аграрні біржі є важливим елементом аграрного ринку. Вони знайшли широке розповсюдження на практиці, але діють у недосконалому правовому полі. Насамперед, це стосується відсутності відповідного юридичного оформлення визначення правового статусу аграрних бірж як першооснови їх діяльності. Не знайшли достатньою мірою відображення в законодавстві особливості діяльності аграрних бірж, пов'язані зі специфікою сільськогосподарського товаровиробництва, також не визначено межі та механізм державного регулювання їх діяльності. Вищезазначене у сукупності створює суттєві перешкоди для формування аграрного ринку в Україні в цілому.

На підставі проведеного дослідження зроблено висновок, що при здійсненні своєї діяльності аграрна біржа, вступає у безпосередні зв'язки із сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними підприємствами й іншими суб'єктами, та набуває аграрно-правової правосуб'єктності. Основною зовнішньою формою діяльності аграрної біржі є створення умов для укладання біржових договорів (спотових, форвардних, ф'ючерсних) на реалізацію продукції агропромислового комплексу шляхом організації та проведення торгів на аграрній біржі.

Список літератури

1. Господарський кодекс України від 26.10.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.spfu.gov.ua/spfu.admin.com.ua>
2. Бобкова А. Г. Торговельно-біржова діяльність / А. Г. Бобкова, Ю. О. Моїсеєв. – К. : Кондор. – 2009. – С. 6.
3. Про товарну біржу : закон України від 30.03.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 547.
4. Про державну підтримку сільського господарства України : закон України від 17.04. 2009 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 243.
5. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень : закон України від 1 липня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 345.
6. Щодо оформлення угод продажу рухомого майна фізичними особами на біржі : лист Державної податкової адміністрації від 01.12.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_4s/pg_ikgzoc.htm

Проанализировано государственное регулирование деятельности аграрных бирж. Охарактеризована законодательная база торговой биржевой деятельности. Определены функции аграрной биржи. Предложены пути совершенствования функционирования аграрных бирж.

Аграрная биржа, сельскохозяйственная продукция, государственное регулирование, правовое регулирование, закон.

State regulations of agricultural markets have being analyzed. Legislative base of trade-of Stock exchange activity have being characterized. Function of agricultural exchange has being defined. Ways to improve the functioning of agricultural exchanges has being offered.

Agricultural exchange, agricultural products, government regulation, legislative regulation, law.